

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ЯК ЗАГАЛЬНОПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

На шляху демократичних перетворень, розбудови правової держави та утвердження принципу верховенства права, реалізація прав і свобод людини є одним із основних напрямів спрямованої діяльності держави.

«Право на доступ до правосуддя» є базовою категорією юриспруденції. Воно займає фундаментальне місце у системі прав людини, що зумовлено його практичним значенням. Зміст і місце цієї категорії в правовій системі повинні бути чітко визначені, але сьогодні в теорії права існує плюралізм думок щодо змісту даного поняття.

На думку І.Є. Марочкіна, право на доступ до правосуддя повинно розглядатись у вузькому розумінні, як право на позов або право на звернення до суду [1, с. 127]. Саме у такому сенсі зазначене право визначається Європейським Судом з прав людини. Так, відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод право на доступ до правосуддя є складовою частиною «права на суд». Європейський Суд з прав людини у своїх рішеннях визначив, що ч. 1 ст. 6 Конвенції містить невід'ємне право особи на доступ до суду, це означає, що кожна особа має право на звернення до суду з метою розгляду її справи [2, с. 45]. У своїх рішеннях наднаціональний орган роз'яснює, що зацікавлена особа повинна мати можливість домогтись розгляду своєї справи в суді і їй не повинні перешкодити надмірні правові або практичні перешкоди.

Проте більшість вітчизняних та зарубіжних вчених визначають право на доступ до правосуддя як принцип права або принцип процесуальних галузей права.

Термін «принцип» (від лат. *principio* — основа, начало) зазвичай тлумачиться як основне, вихідне положення певної теорії, вчення, визначальне правило діяльності те, що лежить в основі певної сукупності фактів або знань; першооснова, основне правило поведінки керівне положення чи ідея, установка в будь-якій діяльності. Принципи права традиційно визначають як основні положення, засади, ідеї, на основі яких формується вся правова система (норми, інститути, галузі) [3, с. 220].

У загальнотеоретичних працях доступність суду визначається як принцип правової держави. Відповідно до цього розуміння, в теорії права сформувалося положення про те, що право на доступ

до правосуддя є один із важливих аспектів верховенства права [4, с. 279]. Заслужують на увагу й позиції, відповідно до яких вільний доступ до правосуддя є принципом організації та діяльності судової влади [5, с. 241–258], або судової системи [6, с. 61].

У радянський період, Семеновим В.М. вперше була обґрунтована «доступність правосуддя» як самостійний міжгалузевий принцип, властивий процесуальному праву в цілому. На думку вченого, «принцип доступності судового захисту прав і інтересів» є забезпечувана державою можливість будь-якої зацікавленої особи звернутися в порядку, встановленому процесуальним законом, до суду за захистом прав та інтересів і відстоювати їх у судовому процесі [7, с. 72].

У дослідженнях із цивільно-процесуального права — доступність правосуддя постає принципом цивільного процесу [8, с. 7]. У теорії кримінального процесу цей принцип розглядається як передумова забезпечення судового захисту прав, свобод та інтересів, а також як завдання кримінального судочинства в цілому [9, с. 123].

Право на доступ до правосуддя виражає інституційне оформлення і процедурну сутність структурно відокремленої частини (гілки) державної влади, яку являє собою влада судова.

Доступність до правосуддя слід розглядати як: 1) процес здійснення правосуддя (справедлива процедура, регламентована процесуальним законодавством); 2) вимоги до устрою суду (незалежний, неупереджений, безсторонній, доступний, законний); 3) результат судового розгляду (судове рішення у справі, що відповідає не лише нормам матеріального права, а й ідеалам справедливого розподілу благ у суспільстві).

На думку Н.Ю.Сакари, доступність правосуддя є принципом права, який відбиває вимоги справедливого та ефективного судового захисту, що конкретизуються в необмеженій судовій юрисдикції, належних судових процедурах, розумних строках, а також безперешкодного звернення усякої заінтересованої особи до суду. Для доступності правосуддя характерні такі ознаки: 1) нормативне закріплення в КУ, у законодавстві про судоустрій або судочинство; 2) регулювання ними найбільш важливих правовідносин, що складаються в процесі організації та діяльності судової влади; 3) обслуговування змісту інших норм законодавства як юридичних гарантій, забезпечення дії юридичних механізмів реалізації принципів організації судової влади [10, с. 65].

Місце принципу доступності правосуддя в системі принципів права зумовлюється тим, що сфера його дії поширюється не лише на організацію судової системи, а також на регламентацію судової процедури. Він є міжгалузевим, оскільки обов'язок його забезпечення з боку держави, впливає з конституційного положення

про судовий захист прав і свобод людини, а значить, поширюється він на всі види судочинства й елементи судової системи.

Отож варто відзначити багатоаспектний характер даної категорії. Оскільки доступність до правосуддя передбачає не лише, право особи на звернення особи до суду, а й інші елементи, які дозволяють реалізувати право на доступність правосуддя.

Таким чином, право на доступ до правосуддя є однією з основних ідей судочинства в цілому, оскільки відкриває можливості по захисту всіх інших прав. Право на доступ до правосуддя з'являється з моменту виникнення права на подачу позову і до винесення остаточного рішення і надає можливість кожному суб'єкту досягти істини в рамках законної процедури. Постійно розвиваючись, дана категорія підвищує свій рівень спрощуючи процес досягнення істини, роблячи розгляд в суді більш об'єктивним та сприяє розвитку доступності правосуддя.

Список використаної літератури:

1. Марочкін І.Є. Доступність правосуддя / І.Є. Марочкін // Проблеми законності: Республік. міжвід. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. — Х: Нац. юрид. акад. України, 2003. — Вип. 58. — С. 125–131.
2. Голдер проти Сполученого Королівства: Рішення Європ. суду з прав людини від 21.02.1975 р. // Европейский суд по правам человека: Избр. решения: В 2 т. — Т. 1 / Под ред. В.А. Туманова. — М. : НОРМА, 2000. — С. 39–80.
3. Алексеев С. С. Общая теория права: В 2 т. / С. С. Алексеев. — М.: Юрид. лит., 1981. — Т. 1. — 360 с.
4. Гомьен Д. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика / Д. Гомьен, Д. Харрис, Л. Зваак. — М. : Изд-во МНИМП, 1998. — 600 с.
5. Овчаренко О.М. Гарантії доступності як принципу організації й діяльності судової влади/ Овчаренко О.М. // Вісн. Луган. держ. ун-ту внутр. справ. — 2006. — Вип. 1. — С. 89–101.
6. Організація судових та правоохоронних органів: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. освіти / За ред. І.Є. Марочкіна, Н.В. Сібільової, О.М. Толочка. — Х. : Право, 2000. — 272 с.
7. Семенов В.М. Конституционные принципы гражданского судопроизводства / В.М. Семенов. — М. : Юрид. лит., 1982. — 152 с.
8. Сидоренко В. М. Принцип доступности правосудия и проблемы его реализации в гражданском и арбитражном процессе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук ; : спец. 12.00.15 — «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / Василий Михайлович Сидоренко. — Екатеринбург, 2002. — 25 с.
9. Маляренко В.Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: Теорія, історія, практика: Монографія / В.Т. Маляренко. — К. : Ін Юре, 2004. — 544 с.
10. Сакара Н. Належна судова процедура як елемент доступності правосуддя// Юридична Україна. — 2004. — № 3. — С. 63-67.